

13. ROČNÍK, ČÍSLO 3/2023

muzeum

FACTUM

ČTVRTLETNÍK MUZEA VYSOČINY JIHLAVA

Nové historické expozice jihlavského muzea

Do cechovní místnosti bylo vybráno šest cechů,
které jsou...

...podrobnosti na straně 8

Ve třetím letošním čísle *Museum Factum* najdete 25 příspěvků od 15ti autorů. Po devítiměsíční pauze v provozu muzea, za přičiněné inovací všech expozic, se život vrátil do starých kolejí.

V rubrice *Zveme vás* najdete pět příspěvků – pozvánek na výstavy nejen v našich pobočkách, ale zejména již v hlavní výstavní budově v Jihlavě. Pozvání je na tradiční výstavu betlémů do Telče a na perníkovou vánoční výstavu do Jihlavy. Sem zve-me i na výstavu o zvonech a zvonářství na Vysočině a na velmi zvláštní výstavu o různých předmětech s příběhem. Poslední pozvání se týká výtvarné výstavy ve zrekonstruované muzejní kavárně.

Rubrika *Udělalí jsme* je tradičně nejbohatší, tentokrát zejména proto, že jsou zde příspěvky o nových jihlavských expozicích od pěti autorů. Dále zde najdete informace o letošním příměstském přírodovědném táboře, o tradiční výstavě hub,

o muzejní astronomii, *Muzejní akademii*, o *Noci vědců*, také o *Dnech otevřených ateliérů*, o letních a podzimních akcích na hradě Roštejn a také o *Dni evropského dědictví* v Brtnici.

V rubrice *Představujeme* najdete dva příspěvky, a to o historických filmových plakátech z muzejních sbírek a nejnovějším muzejním megapřístroji – velkoformátovém skeneru.

Rubrika *Bádáme* je tentokrát skromná a podává informace o zoologickém semináři AMG v NP Podyjí a o botanickém semináři v jižních Čechách a ještě o archeologickém výzkumu státního zámku v Telči.

Rubrika *Různé* má tentokrát smutný obsah. Jeden příspěvek sice oznamuje zajímavé přírodovědné nálezy, ale hned dva příspěvky jsou oznámeními o úmrtí našich kolegů a přátel.

Pavel Bezděčka

Pohled za zrcadlo lidskosti

Od 21. srpna tohoto roku běží v prostorách Kavárny muzeum výstava Lubomíra Kerndla s názvem *Pohled za zrcadlo*

lidskosti. Autor (* 1954) je fotograf, sochař, malíř, designer, polygraf, básník, skladatel, muzikant, kurátor galerie a podporovatel zejména surrealistického umění. Vystudoval VUT Brno, fakultu elektrotechnickou, obor technická kybernetika. Je členem surrealistické skupiny Stir up a Spolku výtvarných umělců Vysočiny. K signování děl používá také zkratku svého jména Lukern.

Zabývá se tvorbou abstraktních digitálních fotografií, dřevěných plastik, nefigurativních maleb, grafickým designem a v posledních letech se intenzivně věnuje automatickým kolorovaným kresbám na ručním papíru.

Digitálně fotografuje malé výřezy světelných efektů vytvořených slunečními paprsky dopadajícími na skleněné objekty či sestavy z barevných papírů. V dřevěné skulptuře vychází ze složitých proniků do naturální vnitřní skladby materiálu a podtrhává její rozmanité prostorové vztahy a linie. Malířský projev staví na volných kombinacích přetiskovaných barevných struktur a dynamických štetcových liniích s eventuálními kolážovanými nebo asamblážovanými prvky, organizovanými do nefigurativních, emočně zabarvených děl. V grafickém designu (plakáty, pozvánky, úpravy knižních obálek) uplatňuje protikladné kombinace barevně tlumené objektivní nápovědy v pozadí a lineárně akcentovaného detailu.

Od roku 2004 absolvoval mnohé desítky samostatných či kolektivních výstav v České republice i v zahraničí (Belgie, Chile, Rakousko). Jeho tvorba je zastoupena v řadě tuzemských i zahraničních sbírek.

Výstava, na které autor představí své obrazy a automatické kolorované kresby na ručním papíru, bude v Kavárně Muzeum přístupná do čtvrtku 9. listopadu 2023.

Text a foto Pavel Bezděčka

Perníkové Vánoce

Závěr letošního roku bude v jihlavském muzeu opravdu voňavý. Celému přízemí v expoziční budově budou totiž vévodit perníky. Svůj um představí amatérské i profesionální perníkářky nejen z regionu, ale také například ze Žďárska, Pardubicka a Prahy. K vidění bude i tvorba začínajících cukrářů ze SOU Třešť.

Přijměte tedy pozvání na výstavu Perníkové Vánoce, přijďte se v adventním čase potěšit a třeba i inspirovat různými technikami zdobení a úžasnými a precizními cukrovobílkovými vzory.

Dana Oberreiterová

Anděl pastýřům zvěstoval...

Stalo se již tradicí během adventu a vánočních svátků chodit do telčského muzea na „betlém“. Mechanický betlém manželů Vostrých vyrobený převážně z kašírovaného papíru byl vždy velkým lákadlem a o návštěvníky muzea během Vánoc nebyla nouze. Vzhledem ke stěhování celé pobočky muzea byl však betlém rozebrán a uložen v depozitáři, takže po dobu tří let byla tato vánoční tradice návštěvy muzea přerušena.

Nyní muzeum sídlí na Starém Městě, v bývalém špitále, kde je v současné době dlouhodobá expozice věnující se přírodním krásám rašelinišť. Z tohoto důvodu nemohl být betlém Vostrých postaven a je stále v depozitáři. Přesto chceme navázat na tradici vánočních návštěv muzea za betlémem, a proto bude letos v muzeu nainstalována vánoční výstava s názvem *Anděl pastýřům zvěstoval*. Na ní budou vystaveny skříňové betlémy zapůjčené z třebičského muzea a také betlém Jiřího Housera, který byl do telčského muzea zakoupený v roce 2022. Celou výstavu doplní vánoční výzdoba.

Výstava bude otevřená v době adventních sobot a nedělí (2. 12., 3. 12., 9. 12., 10. 12., 16. 12., 17. 12. a 23. 12. 25. 12., 31. 12.) vždy v čase od 10 do 12 a od 13 do 16 hodin. Na Štědrý den bude zavřeno.

Text a foto Helena Grycová Benešová

Jihlavské muzeum otevřelo výstavu Srdce a zvon

Ve velkém výstavním sále jihlavského muzea je od 22. září 2023 veřejnosti otevřena výstava *Srdce a zvon*, jež je jedním z výstupů výzkumného a dokumentačního projektu *Kampanologické památky Vysočiny*, který v letech 2018–2022 realizovalo Muzeum Vysočiny Jihlava společně s Národním památkovým ústavem.

Výstava návštěvníkům přibližuje formou tematických panelů a vybraných trojrozměrných předmětů mimo jiné dějiny zvonařství a způsoby dokumentace zvonů i jejich památkové ochrany. Seznamuje rovněž s výsledky vlastního několikaletého výzkumu, který byl zaměřen na plošnou dokumentaci všech dochovaných zvonů a cimbálů v okresech Jihlava, Žďár nad Sázavou a Havlíčkův Brod. Přináší i zcela nové poznatky o historické výrobě zvonů v Jihlavě, Velkém Meziříčí i novodobé produkci zvonů ve Žďárských strojárnách a slévárnách.

Mezi vystavenými předměty jsou ukázky starobylého cínového nádobí i zvonků a zvonů z různých historických období a použitých materiálů. Postup výroby zvonu je znázorněn na panelu a zpředmětněn ukázkami surovin i modely výroby zvonové formy v reálné velikosti. Zcela jedinečný je soubor tří signálních zvonů ulitých v roce 1727, které byly původně umístěny na jihlavských městských branách. V případě dvou z nich – Brtnické a Špitálské brány – se přitom jedná o jediný dochovaný fyzický doklad existence těchto dvou bran, jež byly zbourány již v 19. století. Tyto zvony dosud nikdy neopustily muzejní depozitář a veřejnost si je tak má možnost prohlédnout úplně poprvé.

Výstava bude v jihlavském muzeu přístupná až do 12. listopadu 2023.

Text a foto: Radim Gonda

Zvony z roku 1727 visely původně na jihlavských městských branách.

Ukázka barokního cimbálu z 2. poloviny 18. století.

Modely postupu výroby formy pro lití zvonu.

Voskové pomůcky pro výrobu formy zvonu a pro lití voskových písmenek.

Zaprášené vzpomínky aneb předměty s příběhem

Netradiční výstava, která vzniká postupně. V prostorách muzejní pudy jsou vystaveny různorodé zajímavé předměty z muzejního fondu od dětského puzzle až po mučicí nástroje.

Mezi věcmi zapůjčenými od příznivců našeho muzea je k vidění krásný zlatý šperk, který předávají matky dcerám v jedné rodině již po tři generace nebo košile po dědečkovi z druhé

světové války, motorkářský oblek z padesátých let, klíč od původního domečku, který stával na místě dnešního rodinného domu.

Pokud máte i Vy takový rodinný poklad, budeme rádi, když se podělíte o jeho příběh.

Tex a foto Dana Oberreiterová

Zajímavé akce z Roštejna posledních měsíců

V posledním čísle Museum Factum jsme vás zvali hned na několik zajímavých akcí, které byly v létě na Roštejně plánovány. Jak se vyvedly, bychom rádi představili v tomto krátkém shrnutí. Jednou z nejnavštěvovanějších (v letošním roce necelých 500 diváků ve dvou dnech) byla rozhodně již druhá repríza divadelních prohlídek *Svatební zvony Pánů zlaté růže*, které se stejně jako v roce 2022 odehrály počátkem letních prázdnin a realizoval je Divadelní spolek Karla Čapka Třešť. Spolek, který s hradem dlouhodobě spolupracuje na různých akcích (divadelní prohlídky a představení, Noc kostelů, Prohlídky po filmových místech ...), v letošním roce slaví neuvěřitelných 100 let od založení a my mu k tomuto kulatému jubileu samozřejmě přejeme vše nejlepší.

Další již pravidelnou a rovněž velmi oblíbenou akcí se stal již třetí ročník speciální prohlídky z cyklu *Putování po projektech* – tentokrát zaměřený na to, co hrad nabízí na poli netradičních způsobů prezentace kulturního dědictví a edukačních programů. Čtyřicítka malých i velkých návštěvníků měla možnost si vyzkoušet některé hradní edukační pomůcky a dozvědět se vše o tom, s jakými úmysly jsme plánovali jednotlivé prvky expozic a jak jsme zpětně s jejich funkčností spokojeni. Prohlídky jsou zajímavou možností dozvědět se o podrobnostech realizace velkého projektu z „evropských“ peněz a z naší zkušenosti je často navštěvují zástupci obcí či různých organizací, které mají

záměr o evropskou dotaci žádat. Doufáme, že i pro následující rok se nám podaří podobnou akcí zopakovat.

V druhé polovině prázdnin potom vrchol kulturního léta představoval *Jazz na Roštejně* – tedy festival s dlouhou tradicí, který v posledních dvou letech nově pořádá zapsaný spolek stejného jména. Jeho cílem je především prezentovat lokální a regionální jazzové interprety spolu se známými jmény, ba dokonce legendami žánru, a toto poslání bylo v letošním roce opět bohatě splněno. *Jazz na Roštejně* navštívilo i přes úporné horko panující v den realizace festivalu na 150 diváků.

I v měsíci září hrad ožival mimořádnými akcemi, a to především o posledním víkendu, kdy provozovatelé hradního občerstvení pro návštěvníky nachystali *Václavské hody*. Podávaly se mimo jiné rybí speciality, bramborové placky a regionální piva. Program byl doprovázen i několika violoncellovými vystoupeními Ctibora Příhody a spol. v hradní kapli. Právě kaple sv. Eustacha se také ve stejný den (30. září 2023) stala po mnoha letech dějištěm mše k počtu tohoto světce a doufáme, že se díky tomu zrodila nová tradice, na kterou v následujících letech budeme navazovat. To stále ještě není pro datum 30. září vše, ve stejný den v pozdně odpoledních hodinách na nádvoří vystoupil kvartet *Múra*, jehož členkou je i harfistka Martina Fryčová, která svým sólovým hraním zpříjemňovala průběžně po celou sezonu našim návštěvníkům pobyt na nádvoří.

Jazz na Roštejně

Divadelní prohlídky 2023

Interiéry hradu byly doplněny dvojicí krátkodobých výstav. V prostoru věže a hradního nádvoří se v posledních letech již podruhé mohli návštěvníci setkat s díly výtvarnice Magdaleny Křenkové. Ve výstavním prostoru na trase B potom zhruba od poloviny prázdnin byla instalována výstava *Roštejn – cesta ke kořenům*, která prezentovala některé nově získané či zapůj-

čené předměty s těsnou vazbou na historii hradu. Jelikož toto téma je velmi zajímavé, připravujeme do dalšího čísla *Museum Factum* speciální článek věnovaný jen těmto předmětům a jejich příběhům.

Text a foto Kateřina Rozinková

Výstava Roštejn – cesta ke kořenům

Mše v kapli sv. Eustacha

Dny otevřených ateliérů v jihlavském muzeu

Během víkendu 7. a 8. října 2023 probíhala akce *Dny otevřených ateliérů Vysočina*, při které se po celém kraji otvíraly brány tvůrčího zázemí ateliérů nejrůznějších výtvarných umělců. V sobotu 7. října se i Muzeum Vysočiny Jihlava proměnilo na malou tvůrčí dílničku, ve které si příchozí děti mohly vyzkoušet různé výtvarné techniky. Tématem jejich práce byly

nejrůznější muzejní motivy – přírodovědnými motivy počínaje a renesančními klenbami konče. Dílničky navštívilo nečekaně velké množství dětí. V neděli 8. října *Dny otevřených ateliérů* pokračovaly v duchu dne otevřených dveří.

Text Alexandra Štěrbová, foto Miloš Podařil

Výstava hub

Ve dnech 6. a 7. října 2023 se v muzeu uskutečnila již XIII. výstava živých hub. Každoročně již od léta přemýšlíme, jaké bude počasí v době konání výstavy. V muzeu máme totiž datum konání výstavy dáno již z roku předchozího, takže je to vždy sázka do loterie. A letos to opravdu byla. Od léta totiž pořádně nepršelo a s růstem hub to vypadalo opravdu dost špatně.

Nakonec po nasbírání a nainstalování hub a následném spočítání druhů jsme dospěli k číslu 290. Např. hřibovitých hub, které návštěvníky zajímají nejvíce, bylo k vidění 18 druhů. Ryzců bylo 21 druhů, také holubinek bylo ke 30 druhů. Podařilo se najít i nejjedovatější naši muchomůrku zelenou. Z dalších druhů lze jmenovat četně zastoupené strmělky, penízovky, čirůvky, pavučince, bedly a z kolekce chorošovitých hub nejvíce zaujal korálovec bukový a houževnatec vonný (voní krásně po anýzu).

Tentokrát lidé moc nenosili houby k určování, zato hodně diskutovali mezi samotnými houbami. Přestože houby moc „ne-

rostly“, dá se říci, že výstava byla opět úspěšná co do množství druhů a nakonec i návštěvnosti. Již letos se těšíme na příští sezonu.

Text a foto Eva Charvátová

Dny evropského dědictví v Brtnici

Na organizaci mezinárodního *Dne evropského dědictví* (DED) v Brtnici, který je každoročně věnován evropským památkám, se v letošním roce podílelo i Regionální muzeum Horního Pooslaví, z. s. (RMHP), se sídlem v Kněževsi a pobočkou v Brtnici. RMHP spolupracuje s Muzeem Vysočiny Jihlava na archeologických výzkumech v Kraji Vysočina, jakož i na pořádání regionálních archeologických výstav a také na prezentaci archeologie v rámci přednášek a komentovaných prohlídek. Bylo tomu tak i v sobotu 16. září 2023, kdy RMHP ve spolupráci s Městem Brtnice organizovalo komentované prohlídky expozic v bývalé panské sýpce na Horním Městě č. 63 (obr. 1). Po rekonstrukci objektu, jehož archeologický výzkum zajišťoval Milan Vokáč, byla v roce 2022 v panské sýpce otevřena pozoruhodná expozice věnovaná dějinám města, především však řemeslům spojeným s brtnickým regionem (obr. 2). Kromě toho jsou k vidění i umělecké kovářské výrobky z kovářského symposia *Brtnické kovářství* a unikátní sbírka šicích strojů světoznámých značek Singer, Minerva a dalších. S ředitelem RMHP Jiřím Niesytem plánujeme do budoucna doplnění expozic o exponáty související s osídlením regionu a archeologickými výzkumy města Brtnice.

V rámci DED vedl Milan Vokáč, společně s geoložkou Moravského zemského muzea v Brně (MZM) Pavlou Hršelovou, archeologicko-geologickou vycházku na rýžování zlata k říčce Brtnici a k pozůstatkům po dolování stříbrných rud v okolí Komárovic u Brtnice. Po seznámení s geologickou historií brtnického regionu (obr. 3) se zhruba dvacet účastníků komentované procházky odebralo nádherným údolím říčky Brtnice k brodu přes řeku, kde byly rozdány pánve a zahájeno proplavování říčního sedimentu (obr. 4). Ačkoliv se asi po třech hodinách poctivé práce nepodařilo zlato v podobě tzv. zlatinek nebo zlatého prachu objevit, účastníci procházky si to vynahradili nálezy vzácných minerálů almandinu, rutilu nebo např. turmalínu.

Obr. 1: Panská sýpka v Brtnici, zleva doprava Stanislav Vohryzek, Milan Vokáč, Lucie Niesytová a Miroslav Sedláček (sedící).

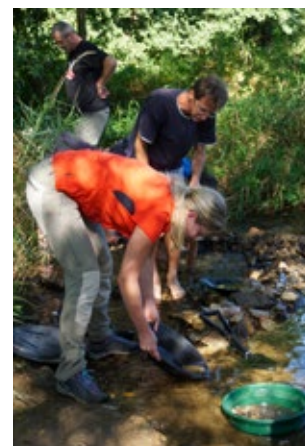
Obr. 2: Expozice řemesel v bývalé Panské sýpce v Brtnici.

Tradici montanisticko-archeologicko-geologických vycházek po stopách historické těžby drahých kovů na Vysočině založil Miroslav Sedláček z Předína s geologem MZM Stanislavem Houzarem v roce 2018 rýžováním zlata na Předínském potoce (obr. 5). Standa nás bohužel v květnu opustil, takže ho letos nahradila kolegyně Pavla Hršelová spolu s Milanem Vokáčem. Třebíčský rodák Stanislav Houzar začínal jako geolog v tehdy ještě Západomoravském muzeu v Třebíči (dnes Muzeum Vysočiny Třebíč), odkud přesídlil do MZM a nějaký čas vedl mineralogicko-petrografické oddělení. Standa, známý také pod přezdívkou Medvídek, byl velkým fandanem do historie dolování na jihozápadní Moravě. Jeho vášní byly také mramory, což se projevilo ve spoluautorství expozice o pokladu mincí z Dolního Čepí a těžbě mramorů v Nedvědicích na informačním centru Městyse Nedvědice v roce 2018. Svou úspěšnou kariéru „geologa Českomoravské vrchoviny“ završil v roce 2021 vydáním souhrnné publikace *Historické dolování drahých kovů na Českomoravské vrchovině*, kdy se mu podařilo shromáždit početný badatelský tým, jehož součástí byl i náš ředitel Karel Malý a již zmiňovaní Pavla Hršelová a Milan Vokáč (obr. 6).

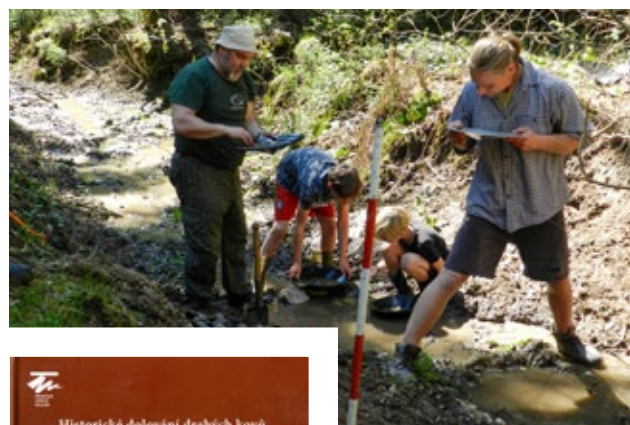
Text a foto David Zimola

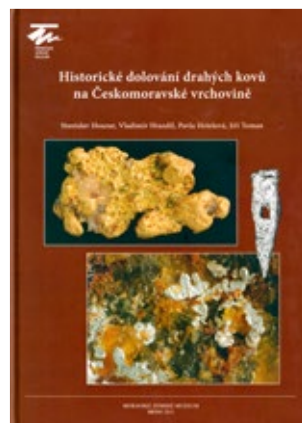
Obr. 3: Pavla Hršelová při výkladu geologických poměrů na Brtnicku.

Obr. 4: Rýžování na říčce Brtnici, 16. 9. 2023.

Obr. 5: Stanislav Houzar (vlevo) při rýžování na Předínském potoce, 20. 6. 2018.

Obr. 6: Obálka publikace *Historické dolování drahých kovů na Českomoravské vrchovině* (MZM 2021), sken D. Zimola.

Do lesa

V posledních letech pořádáme o letních prázdninách pří- městské přírodovědné tábory. K naší velké radosti je o ně opravdu velký zájem a místa bývají brzy zamluvená. Nejinak tomu bylo i v případě toho letošního, lákajícího do lesa. Nešlo však jen o toulání přírodou, cílem bylo pozná- vat, jak fungují lesní biotopy a kdo je obývá.

První dva dny byly věnovány zís- kávání vědomostí, ať už při úvodní přednášce muzejní zooložky Kláry Bezděčkové nebo z knih, časopisů a důvěryhodných zdrojů na internetu. Byly vytvořeny týmy zaměřené na geologii, botaniku, mykologii a zoo- logii, které měly za úkol shromáždit co nejvíce informací ze „svého“ obo- ru ve vztahu k lesu. Třetí den vyrazili zúčastnění na terénní exkurzi do pří- rodní rezervace Roštejská obora. V doprovodu Kláry Bezděčkové si

prohlédli lesní porosty charakteristické pro Českomoravskou vrchovinu a učili se poznávat stromy, byliny, houby a živočichy, které viděli. Další dva dny patřily výstupům. Tím nejdůležitějším

byla ručně psaná dvaatřicetistránková knížka *Do lesa* (viz obr.), v níž táborový autorský kolektiv představil své poznatky a doplnil je i vlastními ilustracemi. Ve čtyřech kapitolách nazvaných vý- mluvně *Geologie, Mykologie, Zoologie a Bota- nika* shrnuli mladí badatelé vše, co se dozvěděli o lesích Českomoravské vrchoviny. Poslední den odpoledne své dílo slavnostně představili v Malo- vaném sále muzea svým příbuzným, kamarádům a dalším zájemcům.

Role táborových vedoucích se vynikajícím způ- sobem zhostily zkušené lektorky Evička a Míša. Nejen že sestavily odborný program, ale připravily i spoustu her a po celý týden držely s lás- kou a trpělivostí otěže veškerého dění ve svých něžných, ale pevných ručkách. Za to jim patří velký dík!

Text a foto Klára Bezděčková

Tajemná část nových expozic – Kunstkomora

Při rekonstrukci muzejních expozic jsme se snažili i o to, aby návštěvníkům byla zpřístupněna maximální možná část mu- zejních domů č. p. 57/58 na Masarykově náměstí. Proto jsme dospěli i k úvahám, jak využít místnost bývalého depozitáře numismatiky: prostor je to poměrně malý, navíc mimo běžnou návštěvnickou trasu historických i přírodovědných expozic.

Snad každé muzeum má ve sbírkách unikáty-rarity-špeky- šauštyky. Výjimkou není ani jihlavské muzeum, a tak vznikla idea využít tento prostor právě pro dlouhodobé výstavy tako- vých zajímavostí. Tedy vystavovat zde takové předměty, které se běžně nevystavují – předměty, které to běžně nedovolují kvůli nutnosti své ochrany, ale které jsou zároveň pro návštěvníka velmi atraktivní. Po vzoru Rudolfa II. jsme na počátku projektu reinstalace expozic tuto místnost pracovním nazvali Kunstko- morou – název je to však natolik výstižný, že už se asi v našem muzejním slangu usídílí trvale...

Vznikla z výstavního hlediska velmi specifická prostora: celá místnost je potměnlá, obložená černým sklem, s jedinou prostornou a důkladně osvětlenou bezpečnostní vitrinou. Prostor je pak doplněn obrazovkou, která umožňuje předat návštěvníkovi minimalistickou formou informace o vystaveném

předmětu. Celé pojetí prostoru tak zvýrazňuje exkluzivitu vy- stavovaných exponátů.

Prvním souborem, který je zde prezentován, jsou fazetové brusy barevných variet křemene z geologické sbírky muzea. Jedná se o velikost a kvalitou zcela raritní broušené drahé ka- meny – křišťály, záhnědy a zejména citríny; kolekce je doplněna také přírodními ukázkami původní, nezpracované drahokamo- vé suroviny. Všechny vystavené vzorky pochází z Českomorav- ské vrchoviny.

Text a foto Karel Malý

Expozice Jihlavské cechy

Jihlava v baroku

Modernizace přírodovědných expozic

Dne 22. září 2023 jsme po devíti měsících slavnostně zno-
vuotevřeli muzeum. Za tu dobu se toho hodně změnilo. Už na
první pohled upoutají kolemjdoucí renovované fasády, zářící
na celou horní část náměstí. A to je teprve začátek. Jinou tvář
má i většina našich expozic. Některé byly vybudovány úplně
nově, jiné modernizovány, úpravy jsou ale znát skoro na kaž-
dém kroku. O tom, co to obnášelo a jaký je výsledek, se píše na
jiném místě Museum factum. Tady se jen v krátkosti podíváme
na novinky v expozicích přírodovědných. Ty patřily v muzeu
k těm nejmladším, a tak byly pouze modernizovány.

Ačkoli se náš přírodovědný tým skládá ze samých zkušených
a ostřílených muzejníků, zcela naivně jsme na samém začátku
podlehli kouzlu slovíčka *pouze*. Expozice máme pěkné, říkali
jme si, *pouze* se doplní nějaké edukační prvky, něco se po-
opraví, něco vylepší, máme s tím spoustu zkušeností, nic nás
nemůže zaskočit.

Následovalo několik měsíců ne nepodobných situací, kdy
po kategorickém prohlášení, že tentokrát opravdu nebudeme
před Vánocemi uklízet, slaví rodina nejkrásnější svátky roku
v čerstvě vymalovaném bytě s nově natřenými okenními rámy
a kompletně přestěhovaným nábytkem. A tak proběhla instala-
ce edukačních a audiovizuálních prvků, obměna části mobiliá-
ře, podlahových krytin a stropu, vyjmutí a opětovně naaranžo-
vání všech exponátů a přidání dalších, výměna všech popisek,
rozšíření textů a jejich doplnění o překlady do anglického jazy-
ka a mnoho dalších úprav.

Jak známo, přestavovat dům nebo přešívát šaty je mnohem
nevědčejší než začít od nuly, a stejné to bylo i v našem přípa-
dě. Neustále jsme museli dávat pozor na to, aby nic nezasaho-
valo do původní instalace, všechno se vešlo, kam má, a ještě
k tomu ladilo. Práce to byla nekonečná nejen pro nás přírodo-
vědce, ale i pro kolegy z technického oddělení a samozřejmě
pro firmy, které ji fyzicky realizovaly.

Jednotlivé sály jsou stejně jako dřív věnovány nejvýznamněj-
ším biotopům Českomoravské vrchoviny. V každém z nich se
ale něco změnilo. Přibyly filmy, modely stop nebo pylových
zrn, audiovizuální prvky, velká interaktivní stěna se siluetami
živočichů a vzorky jejich srsti.

Zlatým hřebem je malý sálek, v němž je nainstalovaná ex-
pozice zcela nová. Představuje mraveniště lesních mravenců,
resp. jednu jeho chodbu, do níž můžete vstoupit a ocitnout
se mezi 70 cm dlouhými modely mravenčích dělnic a úměrně
k nim velkých kukel, larev a vajíček. Pochvalné komentáře ná-
vštěvníků, fronty před mraveništěm i pozitivní ohlasy v návštev-
ní knize nám nejen dělají velkou radost, ale také svědčí o tom,
že jsme svůj čas a úsilí nevyvalovali nadarmo.

Text a foto Klára Bezděčková

Muzejní akademie zahájila třetí semestr

V září byl v jihlavském muzeu zahájen již třetí semestr *Muzejní akademie*, tedy zcela unikátní vzdělávací platformy, která prostřednictvím jednotlivých tematických kurzů přináší cykly na sebe navazujících odborných přednášek nebo jiných aktivit. *Muzejní akademie* ve svém prvopočátku ve druhém pololetí roku 2022 cílila především na seniory, nicméně vzhledem k velkému zájmu z řad široké veřejnosti došlo k zobecnění cyklu a projekt je nyní koncipován jako všeobecně vzdělávací. Během uplynulého roku se *Muzejní akademie* z hlediska zájmu veřejnosti stala z experimentální platformy jedním z nejvýznamnějších vzdělávacích muzejních projektů.

V aktuálním semestru (podzim 2023) je v rámci muzejní akademie pořádáno celkem šest kurzů, které vedou jihlavští muzejníci nebo muzejní externisté. Níže uvádíme přehled aktuálních kurzů:

Historie umění: Ženy umělkyně v průběhu věků

(lektoruje PhDr. Kateřina Rozinková, SVO, kastelánka hradu Roštejn): Známa historička umění Linda Nochlin se ve své ikonické práci z roku 1971 ptala: „Proč neexistovaly žádné velké umělkyně?“ Měla pravdu? Opravdu se v celé dlouhé historii umění nenajdou žádné velké ženské umělkyně? Pojďme se společně na téma žen v umění, ženského umění a s tím spojených témat sejit a ukázat si, že velké dějiny umění byly sice psány zejména muži, ale ženy rovněž hrály velmi podstatnou roli. Seznámíme se se známými (i méně známými) autorkami jako Artemisia Gentileschi, Élisabeth Vigée Le Brun, Berthe Morisot či Amálie Mánesová a Zdenka Braunerová. Představíme si cesty, jak se žena mohla umělkyní stát a jaké jiné role mohla v uměleckém procesu hrát (mecenáška, múza, modelka, kritička...).

Příroda Českomoravské vrchoviny III

(lektoruje Pavel Bezděčka, PVO, entomolog): Kurz je zaměřen na poznávání přírodních hodnot Českomoravské vrchoviny. Jedná se o cyklus přednášek a besed věnovaných významným přírodním lokalitám Českomoravské vrchoviny, nejdůležitějším skupinám rostlin a živočichů a také principům státní ochrany přírody. V rámci kurzu se účastníci seznámí se základními metodami práce přírodovědců nejrůznějších oborů i s prací muzejních zoologů a botaniků. Těšit se můžete na celkem čtyři setkání.

Historie

(lektoruje Mgr. Jan Stoklasa, SVO, historik): Volný kurz historie se skládá ze dvou přednášek: Pátráme po naší historii a Poslední český král – blahoslavený Karel I. Habsburský.

Poslední český král – blahoslavený Karel I. Habsburský: Proč nahradil na trůnu Františka Josefa I. právě arcivévoda Karel? Mohl ukončit válku dřív a bylo možné zabránit rozpadu rakousko-uherské monarchie? Co víme o Karlovi, jeho vztahu k českým zemím a můžeme na něj vzpomínat v dobrém? Proč

zemřel mlád a zasloužil si být beatifikován? Pokud vás zajímá pohnutý osud posledního Habsburka na českém trůně a fotografie z místa jeho posledního odpočinku na ostrově Madeira, je tento kurz určen právě vám.

Pátráme po naší historii: Chcete se dozvědět něco o Vašich předcích, historii našeho regionu nebo místě, kde žijete? Hledáte marně odpověď na otázku, která se týká naší minulosti, a nevíte, jak začít vlastní pátrání? V tomto kurzu se dozvíte, co si můžete zjistit v archivech, muzeích nebo u počítače v pohodlí vašeho domova. Udělejte první krok a vydejte se na dobrodružnou cestu vlastního poznání.

Astronomie: Průvodce po hvězdách

(lektoruje Ing. Miloš Podařil, PPO, projektový manažer): Podzimní kurz astronomie přináší čtyři vybrané kapitoly z oboru astronomie. V rámci setkávání se účastníci seznámí s některými praktickými aspekty astronomie. Kromě osvětlení některých astronomických zákonitostí si osvojí i řadu dovedností, které lze využít při každodenním pohledu na noční oblohu.

Procházky po Jihlavě II

(lektoruje Renata Kremláčková, DiS., PPO, lektorka): První dvě procházky podzimního kurzu budou realizované standardní formou venkovních procházek. Další dvě pak proběhnou v teple muzejních budov a budou zaměřené na Muzeum Vysočiny Jihlava.

První procházka proběhne lesoparkem Heulos, kde si povíme o jeho historii, ale také fauně a floře. Další setkání bude dušičkové. Dozvíte se něco málo o historii pohřbívání a umírání, pověstech a také o jihlavských hřbitovech. V Malovaném sále si při třetím setkání povíme o historii našeho muzea. Poslední setkání pak bude věnované prohlídce muzejních expozic.

Vybrané kapitoly z literatury

(lektoruje Mgr. Klára Dobrylovská, externí lektorka): Tento kurz poskytuje úvod do tří fascinujících témat světové literatury: gotické literatury, magického realismu a dystopické literatury. Během kurzu se budeme zabývat základními znaky každého tématu a důležitými autory spojenými s těmito literárními proudy, ke každému žánru se také podíváme na konkrétní ukázkou. Důležitou součástí kurzu budou diskuze, které nám umožní prozkoumat nové perspektivy a náhledy na jednotlivá díla.

V současném semestru je realizováno celkem 20 přednášek v rámci 6 kurzů. Přihlášených je celkem 96 účastníků. Vzhledem k tomu, že mnozí účastníci si zapisují více kurzů, celková návštěvnost z hlediska jednotlivých kurzů je téměř 250 návštěv.

Muzejní akademii v podzimním semestru 2023 administrují Miloš Podařil (podaril@mvji.cz) a Alexandra Štěrbová (sterbova@mvji.cz).

Text Alexandra Štěrbová, foto Miloš Podařil

Muzejní astronomie

Se začátkem nového školního roku se rozšířilo portfolio služeb, které Muzeum Vysočiny Jihlava poskytuje v oblasti popularizace astronomie. Významnou roli přitom hraje skutečnost, že v průběhu léta 2023 došlo k programovému sblížení muzea a Jihlavské astronomické společnosti a posílení vztahů coby partnerských institucí. Muzeum také díky úspěšné účasti na projektovém řízení IPRÚ pořídilo velice kvalitní astronomické vybavení, díky kterému bude v blízké budoucnosti možné připravovat efektivní výukové a vzdělávací programy.

V průběhu uplynulého čtvrtletí bylo zahájeno několik programů, u kterých muzeum vystupovalo v roli pořadatele nebo spolupořadatele.

Jedním ze zcela zásadních projektů, kterého se muzeum v letošním roce partnersky účastnilo, byl již 20. ročník *Astronomického tábora*, který pořádá Jihlavská astronomická společnost. Na táborové základně Borovany u Českých Budějovic se devadesát dětí z celé České republiky, ale i ze zahraničí, v posledních dvou červencových týdnech účastnilo zřejmě největšího astronomicky motivovaného tábora, který u nás existuje. V průběhu tábora se děti seznamovaly s denní i noční oblohou, učily se pracovat s profesionální technikou, osvojovaly si metody

astrofotografie apod. Více informací o táboře je k dispozici na webu www.astronomickytabor.cz.

V sobotu 23. září 2023 proběhl v muzeu vůbec první *Seminář amatérské astrofotografie*, při kterém se účastníci v rámci velice neformálního prostoru vzájemně seznamovali se svými zkušenostmi s fotografováním oblohy, vzájemně se inspirovali a navazovali nové kontakty.

Již osvědčenou formou vzdělávání v oblasti astronomie je cyklus odborných přednášek s astronomickou nebo astronomicky související tematikou, který v muzeu probíhá několik let. Každý měsíc mimo prázdnin do Jihlavy jezdí odborníci v oblasti astronomie a přednáší jihlavské veřejnosti. Většina přednášek je přitom natáčena a jejich záznam je následně volně dostupný.

Zcela nově muzeum úzce spolupracuje na pořádání pravidelných astronomických pozorování na pořádání veřejnost a připravuje se několik projektů zaměřených na edukaci, např. dětská a studentská soustředění a workshopy. Do budoucna však existují i záměry na přípravu technologického zázemí pro realizaci odborných pozorování.

Text Miloš Podařil, foto Jihlavská astronomická společnost

Noc vědců

Noc vědců je jedna z největších akcí věnovaných popularizaci vědy nejen v České republice, ale i v Evropě. Jejím cílem je bořit mýty o vědcích a vědkyních jako lidech zavřených v laboratořích a atraktivním způsobem představit jejich práci. Jednou v roce, ve večerních a nočních hodinách, proto výzkumné instituce otevírají své dveře široké veřejnosti a nechávají ji nahlédnout pod pokličku svého bádání. V České republice se letos *Noc vědců* konala v pátek 6. října, jejím tématem bylo *Tajemství*.

Naše muzeum si pro tuto příležitost připravilo celovečerní blok nazvaný *Mravenci: Tajemství úspěchu*. Ten odstartovala v 18:00 vědecká kavárna s Pavlem Bezděčkou na téma *Tajemný život mravenců*. Účastníci při ní mohli potěšit nejen malé šedé buňky mozkové, ale i chuťové pohárky a příjemně se naladit na další program. Následovala komentovaná prohlídka modernizovaných, čerstvě otevřených přírodovědných expozic, jež vyvrcholila předvedením zcela nově vybudovaného mraveniště lesních mravenců, osídleného sedmdesáticentimetrovými modely mravenčích dělnic. Po ní přišla na řadu projekce krátkého filmu Kláry Bezděčkové *Melanie: Příběh královny*, pojednávajícího o mladé mravenčí samičce z muzejního dvorku. Na ni plynule navázala veřejná diskuze nazvaná *Všechno, co byste chtěli vědět o mravencích, ale báli jste se zeptat*. Večer uzavřelo *Muzejní nocturno* s další komentovanou prohlídkou expozic a dlouhými debatami v kuloárech. Čas jako by v té uvolněné inspirativní atmosféře přestal existovat, ručičky hodinek ale šlapaly nesmlouvavě dál. Ještě rychlé vyměňování kontaktů a ve 22:00 muzeum potemnělo.

Na další setkání naštěstí není nutné čekat do příštího roku, příležitostí je dost, třeba *Science café*, které se u nás koná jednou měsíčně po celý akademický rok. Velmi nás potěšil velký zájem o *Noc vědců*, kdy naše muzeum navštívilo na 150 lidí. Všem účastníkům děkujeme a těšíme se na příště!

Klára Bezděčková

Jak se (na)rodily nové historické expozice

Bez diskusí je, že fasády obou muzejních budov si obnovu zasloužily, a o tom, že to byl krok z gruntu skvělý, není pochyb. Práce na nich byly všem na očích a kolemjdoucí je se zájmem průběžně sledovali. Nejvíce pozornosti a překvapení přineslo osazení přízemí domu 57 novými výkladci v nápadně barevnosti. No, některé se těšily na butik s módou... Jiný příběh ale byla rekonstrukce expozic, která byla s celkovou opravou spjatá. Ne snad, že by byly historické expozice jihlavského muzea příliš staré nebo špatné, ale vývoj technologií jde kupředu strašidelně rychle a i paměťové instituce se tomu (snad bohužel?) přizpůsobují. Nikdo zvenčí neměl představu, co se po 31. prosinci 2022 za zdmi muzea odehrávalo, tím méně o tom, co všechno se muselo připravit dávno předtím. Možná jen ti, kteří se s řešením grantů a dotací už někdy setkali. Pro běžné návštěvníky to je a zůstane zahaleno rouškou tajemství, kterou odhalovat není zapotřebí.

Pro nás muzejníky začaly práce na expozicích mnohem dříve. Vytvořit plán, co by měli návštěvníci rozhodně vidět a dát to do smysluplného rámce, byl krok číslo jedna. Tyto podklady dostal do ruky architekt, jenž měl za úkol vytvořit styl, způsob prezentace a samozřejmě nějaké „vychytávky“, co dohromady vytvoří expozici přitažlivou, zajímavou a moderní, neb moderná je diktátem současnosti. S nadsázkou nazvu tuto fázi jako *zplození* – to rozhodující je dáno. Potom nastalo rozpracování detailů a příprava všeho, co se vystaví, to znamená i restaurování, výroba kopií a modelů, vytváření textů, výběr fotografií. A na-

staly drobné problémy – to či ono se nevejde, na výrobu kopií nejsou vhodné materiály, digitální předlohy jsou nedostatečné a spousta dalších nečekaných zádrhelů. To byly takové drobné překážky, které se musely překonat, ale všechno se už řešilo ve složitém systému vzájemné provaznosti dodavatelských subjektů a v pevném rámci schválené podoby libreta. Občas jsme byli překvapeni, protože samotná podoba některých technických realizací byla nečekaná, například rozhybání bojové scény, promítání kroniky či mluvící hlavy figur, které slovně uvádějí jednotlivé historické epochy. Spolu s vizuální podobou kroniky patřily hlavy k nejproblematictějšímu a nejdéle doladovaným detailům. Konečná podoba snad dobře vystihuje záměr – k návštěvníkům promlouvají „duchové“, očití svědci dávných dob.

A potom se expoziční *těhotenství* přiblížilo k závěrečné fázi. To se instalovalo, doladovaly se drobné detaily, dodatečně zaplňovala hluchá místa (čimž se dostalo i na nečekaně atraktivní sbírkové předměty) a zdobilo se. A tak se konečně kompletní expozice *narodily*, konečně jsme je uviděli ve finální podobě. Všechny obavy a křeče, které tomu předcházely, byly konečně pryč. To, co se narodilo, bylo v pořádku a pěkné, všichni jsme si oddechli. Naše *novorozeně* bylo slavnostně přivítáno – uvedeno 22. září 2023 velkolepým otevřením za účasti kmotrů a spousty hostů. Přejeme mu úspěch a oblíbenost, protože teď už bude spolu se svými tvůrci jenom stárnout. Jako všechno a všichni.

Sylva Pospíchalová

Co se hrálo v kině za protektorátu muzejní sbírka filmových plakátů

Ukázka plakátů kina Reform a Deutsches Volkskino

Ukázka plakátů kina Adria

Projekt *Optimalizace péče o sbírky a prezentace sbírek v Muzeu Vysočiny Jihlava* byl dokončen v roce 2022. Jedním z jeho cílů bylo i vytvoření kompletní elektronické databáze sbírkových předmětů. Svépomocí nebyly oskenovány pouze nadrozměrné a knižní dokumenty, které vyžadují speciální technologické přístroje. Těmi disponuje Krajská digitalizační jednotka Kraje Vysočina, se kterou jihlavské muzeum zahájilo spolupráci hned od jejího založení v roce 2012. Do digitální podoby nám postup-

ně převedli kompletní sbírku fotografií, map, plánů i grafických listů. Pro letošní rok byla vybrána kolekce filmových plakátů. Je pozoruhodné, že všechny zvou návštěvníky do jihlavských kin v pochmurné době protektorátu Čechy a Morava.

Všech 150 textových (typografických) plakátů charakterizuje stejně strohá estetika. Na různobarevných papírech o velikosti 124 x 94 cm je pouze černý tisk, občas skromně doplněný drobným ornamentem, dekorací nebo obrázkem filmové hvězdy.

Kino Adria – otevřeno bylo 25. 12. 1929 ve velkém sále Legiodomu. Později neslo název Praha, Oko. V roce 1967 bylo adaptováno a stalo se nejmodernějším jihlavským kinem s názvem Vysočina 70.

Kino Reform – provoz kino zahájilo 1. května 1915. Po roce 1945 se název kina změnil na Stalingrad a od roku 1962 nese název Dukla.

Plakáty kina Reform a Deutsches Volkskino jsou psány v jazyce německém a pro zdůraznění náležitosti k německému národu tištěné téměř výhradně v novogotickém písmu (frakturou). Propagují filmy německé, které byly z velké části nepolitické a zábavné.

Českou produkci najdeme pouze na plakátech kina Adria. Jsou dvojjazyčné, avšak němčina musela být samozřejmě primární. Domnívám se, že ne jeden výtvarník si lámal hlavu tím, jak vtěsnat na plochu dvojnásobný počet písmen. I přes nacistickou ideologii se promítaly filmy veseloherního charakteru nebo s národní tematikou. Snad proto, aby to působilo, že se tady vlastně nic neděje a válka je daleko. Biografie, které byly přístupné široké veřejnosti, se tak staly jakýmsi místem odtržení od neveselé reality, lidé v nich mohli zapomenout na každodenní starosti a neklid, který je svazoval. Jihlavané se chtěli bavit

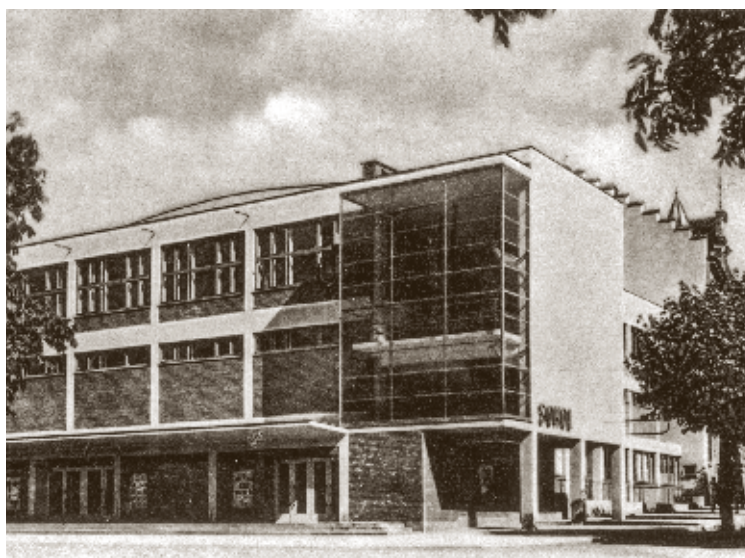
a bia jim tu možnost nabízela. Adria, kromě české produkce, promítala i zahraniční snímky z Maďarska, Dánska, z okupované Francie, Itálie, ze Španělska a neutrálního Švédska. Ty britské a francouzské byly zakázané hned v prvním válečném týdnu a v půlce roku 1941 říšský ministr propagandy Joseph Goebbels zakázal veškerou americkou produkci.

Paradoxně za války vznikla a byla v kinech promítána celá řada tzv. oddechových komedií, které si všichni připomínáme dodnes. Takový *Kristián*, *Přednosta stanice*, *Ducháček to zařídí*, *Škola základ života*, *Cesta do hlubin študákovy duše* nebo *Eva tropí hlouposti* jsou kouzelné dodnes. Druhá světová válka byla těžké období, ale je důležité si ho připomínat. Tak proč ne třeba filmem?

Ingrid Kotenová

Kino Deutsches Volkskino – v roce 1914 kino navrhl jihlavský stavitel Vinzenz Zeizinger. Stálo u řeky Jihlavy v Dřevěných Mlýnech a neslo název Edison. Za okupace bylo přejmenováno na Deutsches Volkskino, provoz ukončilo v roce 1946. V roce 1960 byla celá stavba zdemolována.

Kino Stadion – zahájilo provoz v roce 1935 v prostorách nové sokolovny na Tolstého ulici (později Viktoria, Svět, Panorama, Sokol). Skončilo v roce 2008 a dnes místo něj funguje multifunkční sál DIOD. Plakáty z tohoto kina se nedochovaly.

Muzeum v rámci projektu NPO pořídilo nový velkoformátový knižní skener

Jedním z projektů, které Muzeum Vysočiny Jihlava aktuálně řeší, je i *Digitalizace sbírkového fondu MVJ* v rámci iniciativy *Digitalizace kulturního a kreativního sektoru – Digitalizace kulturních a národních kulturních památek v rámci Národního plánu obnovy*.

V rámci projektu dochází především k digitalizaci právě vznikající podsbírký *Iglaviensie*, která je tvořena archiváliemi, rukopisnými záznamy, knihami, obrazovým materiálem, notovými záznamy, regionálními tisky a periodiky s úzkou vazbou na Jihlavu, dříve na jihlavský jazykový ostrov. Nachází se zde také práce významných osobností politické i kulturní sféry Jihlavy a Jihlavska od konce 19. století, včetně prací činovníků muzejního spolku a pracovníků muzea, dále materiály zachycující fungování dalších spolků, hospodářských organizací a dalších institucí v Jihlavě. Vzhledem k tomu, že byl soubor v malé míře doplňován i později, je u této sbírky zjevný potenciál pro její rozšiřování a doplňování.

Muzeum Vysočiny Jihlava v rámci projektové výzvy pořídilo investici do nového velkoformátového knižního skeneru, který umožňuje pořizovat profesionální skeny knižních materiálů. Skener v muzeu do budoucna nalezneme zcela jistě významné uplatnění, neboť jej bude možné ve volných kapacitách využívat i pro pořizování skenů ostatních vhodných sbírkových i archivních materiálů.

V rámci projektu v muzeu také dojde k 3D digitalizaci vybraných archeologických objektů a vznikne také nově vybavený archeologický fotoateliér. Případné dotazy ohledně pořizovaných technologií, resp. k projektu lze směřovat na Miloše Podařila, e-mail: podaril@mvji.cz.

Text a foto Miloš Podařil

Archeologický výzkum Státního zámku v Telči

Průběžné zprávy o archeologických průzkumech areálu někdejšího telčského hradu, potažmo renesančního zámku a dnes Státního zámku Telč jsme publikovali již po ukončení předstihové sondáže v roce 2018 (Museum Factum č. 1/2018,

s. 10–11) a v průběhu regulérního záchranného archeologického výzkumu (ZAV) v roce 2021 (Museum Factum č. 1/2021, s. 9–10). Rekonstrukce zámku i archeologický výzkum byly financovány Evropským fondem pro regionální rozvoj v rámci

Obř. 1: Letecký pohled na výzkum na hlavním zámeckém nádvoří, foto P. Macků.

Obr. 2: Začistování středověkého hřbitova, Libor Prakesch se smetáčkem, foto D. Zimola.

Obr. 3: Virtuální model stěny paláce gotického hradu na malém dvorku, foto V. Nosek.

Integrovaného regionálního operačního programu s názvem *Státní zámek Telč – Růžě Vysočiny* (obr. 1). Terénní část ZAV, prováděného od března 2020 ve spolupráci s Národním památkovým ústavem (Stanislav Vohryzek, Jan Beránek, Ladislav Švadlena) a Ústavem teoretické a aplikované mechaniky (Jiří Bláha, Jaroslav Buzek, Miloš Drdácý), byla ukončena plnohodnotným znovuootevřením zámku 27. července 2023. K tomuto datu bylo třeba v jedné z prohlídkových tras otevřít i navazující expozice zámeckého muzea, využívajících některé movité archeologické nálezy, které pocházejí z takřka pětiletého období výzkumů areálu zámku.

Největším překvapením byl odkryv středověkého hřbitova (obr. 2) v blízkosti původně gotické hradní kaple (přestavěné v 16. století), zasvěcené sv. Jiří. Podle radiokarbonových dat získaných na základě vzorků lidských kostí by se na hřbitově mohlo pohřbívat již koncem 13. století, tedy před předpokládaným založením hradu v první polovině 14. století. Vzhledem k tomu, že na hradech se běžně nepohřbívalo a nejbližší středověký kostel sv. Jakuba, jehož vznik je na základě uměnovědných analýz datován až do poloviny 14. století, se nachází v poměrně značné vzdálenosti od hřbitova, musela stát před stavbou hradu v dnešním zámeckém areálu nějaká svatyně, jejíž zasvěcení se v dochovaných písemných pramenech neobjevuje. A protože víme, že na území samotného města se ve středověku pohřbívalo u kostela sv. Ducha s románskou věží, máme před sebou malou telčskou záhadu.

Všechny teorie o vývoji osídlení prostoru, na němž se dnes nachází město a zámek, předpokládají nejstarší – ještě pozdně románské – osídlení právě v okolí kostela sv. Ducha. Dále je

Obr. 4: Průzkum vyzděného příkopu gotického hradu, Petr Vrtal s detektorem kovů, foto D. Zimola.

Obr. 5: Expoziční vitrina věnovaná pánům z Hradce, foto D. Zimola.

Obr. 6: Ladislav Švadlena coby Zachariáš z Hradce, foto D. Zimola.

Obr. 7: Bývalý a současný ministr kultury, Václav Jehlička a Martin Baxa, foto D. Zimola.

Obr. 8 (vpravo): Generální ředitelka NPÚ Naděžda Goryczková, foto D. Zimola.

předpokládáno postupné rozšiřování sídelního prostoru směrem na jihozápad, kde by měl hrad, patrně již za vlády pánů z Hradce (po roce 1339), mezi Štěpnickým a Ulickým rybníkem na severozápadě uzavírat město. Podle archeologických nálezů fungoval gotický hrad (obr. 3) opevněný příkopem a kamennými hradbami (obr. 4), které tvořily část opevnění města, až do zásadní přestavby středověkého sídla pánů z Hradce na renesanční zámek v polovině 16. století za vlády Zachariáše z Hradce. Původní hrad i s předhradím dosahoval až do blízkosti kostela sv. Jakuba. V místech někdejšího zámeckého pivovaru byly v kamenné hradbě objeveny zbytky dřevěných konstrukcí, které byly na základě dendrochronologického datování do hradby zasazeny ve 2. polovině 15. století.

Do míst, kde na zámku sídlilo Muzeum Vysočiny Jihlava do roku 2018, byly instalovány expozice věnované vývoji hradu i města. Předměty archeologické povahy částečně zaplnily vitríny věnované životu příslušníků jednotlivých šlechtických rodů vlastních objekt od 14. století do roku 1945, kdy zámek přešel do rukou státu (obr. 5 a 6). V chronologickém pořadí

se v období gotiky a renesance jednalo o pány z Hradce, v barokní době obýval zámek rod Slavatů z Chlumu a Košumberka, následoval rod Lichtenštejnů z Kastelkornu a nakonec rod Podstatských z Lichtenštejna. Po finančně náročné rekonstrukci (celkové náklady dosáhly hodnoty kolem 250.000.000 Kč) mohl být zámek i s novými expozicemi za přítomnosti ministra kultury Martina Baxy (obr. 7) a generální ředitelky Národního památkového ústavu Naděždy Goryczkové (obr. 8) dne 27. 7. 2023 slavnostně otevřen. Za možnost provedení archeologického výzkumu a skvělou spoluprací patří velký dík řediteli Územní památkové správy NPÚ v Českých Budějovicích Petru Pavelcovi, kastelánu SZ Telč Bohumilu Norkovi a projektové vedoucí Evě Skálové. Nově získané poznatky o historii telčského zámku by si do budoucna jistě zasloužily zpracovat do podoby samostatné publikace.

David Zimola

Zoologický seminář Asociace muzeí a galerií ČR 2023

Neklamným znamením přicházejícího podzimu jsou pro nás nejen všudypřítomné dýně a burčák, ale i fakt, že se blíží tradiční seminář zoologů muzeí a státní ochrany přírody. Akce pořádaná tentokrát Jihomoravským muzeem ve Znojmě ve spolupráci se Správou Národního parku Podyjí a s Asociací muzeí a galerií ČR proběhla 13. až 15. září 2023 v NP Podyjí. Do bývalé školy v Havraníkách, dnes objektu NP, se sjelo téměř čtyřicet účastníků z nejrůznějších míst naší země. První den byl jako vždy přednáškový. Celkem zaznělo 18 příspěvků zaměřených jak na zoologické výzkumy, tak na problematiku muzeí. My jsme svou činnost představili ve dvou odborných prezentacích *Diverzita společenstev mravenců rašelinišť na Telčsku* (Klára Bezděčková) a *Současný stav poznání výskytu ektoparazitických hub na mravcích v ČR* (Pavel Bezděčka) a také při projekci krátkého myrmekologického filmu *Melanie: Příběh královny* (Klára Bezděčková).

Další dva dny byly věnovány zejména terénním exkurzím. Počasí se tentokrát vydařilo a díky tomu aktivovala spousta živočichů. První den jsme zamířili nejprve na Šafovské rybníky, poté na rybníky a louky u Jejkala a nakonec jsme se vydali do geologicky i biotopově nejpestřejší části národního parku, okolí Čížova. Druhý den jsme si (po kolikáté už?) prošli NPR Havranické vřesoviště, abychom zjistili, co je tady nového. Přestože jde o lokalitu notoricky známou, účast byla i druhý den nebývale vysoká, poněvadž si tenhle úžasný kout NP Podyjí téměř nikdo nechtěl nechat ujít.

Poznámka: Realizace byla finančně podpořena Ministerstvem kultury ČR.

Text Klára Bezděčková, foto Pavel Bezděčka

Není ostružiník jako ostružiník

Když se řekne ostružiník, většina lidí si vybaví pichlavé keře s často vynikajícími plody. Někteří i to, že ostružiníky u nás rostou divoce, ale že v zahradách se pěstuje celá řada kultivarů a odrůd. Když se řekne slovo ostružiník botanikům, většina z nich se začne ošklibat až mračit, někteří se dokonce začínají křížovat či si rovnou odplivávat. Hned vysvětlím proč: rod *Rubus*, tedy ostružiník, obsahuje asi 800 druhů. I z plošně nevelké České republiky se uvádí asi 130 původních druhů, 14 druhů neofytních (tedy zavlečených v nedávné minulosti), 6 druhů pěstovaných a asi 30 taxonů detailněji nezhodnocených. Vzhledem k systematické složitosti, velké morfologické proměnlivosti, souběhu apomiktického a sexuálního rozmnožování řadíme rod ostružiník k takzvaným kritickým taxonům rostlin. Většina z evropských druhů má až postglaciální původ – tedy k procesu speciace došlo až po ústupu severského ledovce a návratu lesní vegetace do Evropy, tedy až během posledních 10 000 let. A protože ostružiníků od sebe různě se lišících je opravdu moc, tak se za druhy považují typy s areálem alespoň v jednom směru větším než 20 a více kilometrů.

Botanická komise Asociace muzeí a galerií pořádá každý rok na podzim dvoudenní setkání svých členů, jehož náplní

je často přednáška a navazující určování zaměřené na některou kritickou skupinu. V září 2023 tak konečně došla řada i na ostružiníky. Díky lektorům, jihočeským botanikům Martinovi a Petrovi Lepším z Jihočeského muzea, resp. z Agentury ochrany přírody a krajiny v Českých Budějovicích, se kurz konal u jihočeské metropole. Na přednášce jsme se nejprve dozvěděli, jak správně sbírat ostružiníky do herbářů, tedy že od jednoho keře by měl správný batolog (tedy botanik ostružiníkář, neboť věda o ostružinících se nazývá batologie) odcházet s fertilm (tedy plodným) prýtem s celým květenstvím (či později plodenstvím) v délce asi 30 cm, které najde v prostřední části loňského (tedy dvouletého) prýtu a z prostřední části jednoletého prýtu by měl odebrat alespoň dva celé listy i s přiléhajícími částmi větvičky o délce asi 10 cm. To vše z části keře, která není ani nadměrně zastíněná, ale ani naopak extrémně vystavená slunci. A samozřejmě ani nijak poškozená.

Navíc si dát opravdu pozor, aby jeden sběr obsahoval části pouze jednoho keře, protože v přírodě roste často několik druhů společně. Ono totiž nesprávně sebraných ostružiníků, tedy těch, na kterých chybí důležité poznávací znaky a pak se nedají blíže učit, jsou občas plné herbáře. Potom nás čekalo stručné seznámení s nejčastějšími typy a druhy ostružiníků naší přírody.

Vyzbrojeni teoretickými poznatky i zahradnickými nůžkami, protože bez nich se to fakt nedá, jsme posléze i s přednášejícími vyrazili do terénu. Nejprve na okraj Českých Budějovic a druhý den na úpatí „jihočeského Řípu“, tedy hory Klet, odkud byl pro vědu popsán oběma lektory *Rubus kletensis*, ostružiník kletský. Ten jsme sice na exkurzi neviděli, ale vzhledem k asi 20 dalším druhům, které naopak ano, nám to až tolik nevadilo.

A čím se vlastně jednotlivé jednotlivé sekce a druhy pravých ostružiníků od sebe liší? Důležitými znaky jsou celkový vzhled (odborně též habitus) keře a typ jeho vzrůstu, hrnatost prýtu, jejich ostnitost a odění (tedy zda-li mají mimo trnů i žlásky), členitost listů, jejich odění a zbarvení, vzhled okraje listů, typ květenství, postavení kalicha v období plodu a další a další znaky. Ještě dodám, že mezi ty „nepravé“ ostružiníky patří ostružiník moruška rostoucí na severských rašeliništích (a v Krkonoších jako glaciální relikv), pěstovaný ostružiník vonný, ostružiník skalní s tříčetnými listy a červenavými plody, maliník a ostružiník ježiník.

Na závěr ještě drobné upřesnění – ostružina, a tedy i malina není plod, ale terminologicky správně řečeno souplodí jednosemenných peckoviček.

Text a foto Jiří Juřička

In memoriam – Jaroslav Havlíček

Naprostu neočekávaně zemřel na konci září ve věku 51 let náš dlouholetý kolega-muzejník Jaroslav Havlíček. V jihlavském muzeu pracoval od roku 2007 jako údržbář, řidič a člověk do slova pro všechno. Nikdo z nás nezapomene na jeho nevyčerpatelnou zásobu vtípů a vtípků, často silně nekorektních a na jeho „historky ze života“. Všichni jsme ho znali zejména jako velkého nadšence a odborníka na mineralogii a montanistiku: jeho znalost systematické mineralogie a regionální topografické mineralogie byla obdivuhodná. Tomuto koníčku věnoval všechny volný čas, byl uznávaným odborníkem, autorem řady publikací, výstav i vedoucím terénních exkurzí. Svoji vysněnou knihu o dolování u Stříbrných Hor už bohužel napsat nestihl...

Text a foto Karel Malý

Dvě zajímavá přírodovědná pozorování

Při našich mykologických cestách se mnohdy setkáme se zajímavými nálezy i z jiných oborů přírody. A letos se nám zadařily dva opravdu zajímavé a také vzácné nálezy. Jeden z botaniky a druhý z entomologie.

Při nedávné cestě na Klátovec, NPR Zhejral, jsem našla na Vysočině vzácný sedmikvítek evropský (*Trientalis europaea*). Jedná se o typicky horský druh rostoucí v podmáčených smrčínách, rašelinných březinách, někdy i na rašelinných loukách. U nás se objevuje hojně v horských oblastech, v teplejších se vyskytuje ojediněle.

Sedmikvítek je vytrvalá bylina s přímou nevětvenou lysou lodyhou vysokou 5–15 cm. Listy jsou jednoduché, obvejčité nebo kopinaté. Horní krátce řapíkaté listy rostou na konci lodyhy v nahloučeném přeslenu po 5–12. Na Vysočině se vyskytuje ve Žďárských vrších, dále na pomezí Jihlavska a Pelhřimovska. V Jihlavských vrších se vyskytuje právě ve smrčínách kolem rybníka Karhov.

Druhým význačným nálezem je pozorování běláška ovocného (*Aporia crataegi*) na lokalitě v okolí Počátek. Ten byl v minulosti rozšířen po celém území republiky, ale ve druhé polovině 20. století zaznamenal výrazný ústup. Počátkem 90. let 20. století byl dočasně neznámý, ale potom se začal šířit z oblastí trvalého výskytu v Německu do severních a západních Čech. V současnosti je také pravidelně pozorován ve středních Čechách, od roku 2005 ojedinělé nálezy i v jižních Čechách

a nejnověji expanduje také v severovýchodních Čechách až po západní polovinu podhůří Krkonoš. Na jižní Moravě byl nalezen po mnoha letech jeden jedinec v roce 2006. V současnosti je na celé Moravě neznámý (zdroj: <https://www.lepidoptera.cz>).

Text a foto Eva Charvátová

Zemřel zoolog Aleš Toman

S nesmírnou lítostí jsme přijali zprávu, že 7. září 2023 prohrál boj s malárií náš kamarád, kolega a mj. i bývalý zoolog našeho muzea RNDr. Aleš Toman. Nemoc, která každý rok připraví o život statisíce lidí v různých částech světa, udeřila v jeho případě s nebyvalou razancí po návratu z Afriky.

Aleš se narodil 1. září 1956. Pocházel z Hané, z obce Bedihošť u Prostějova. Vystudoval systematickou biologii a ekologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého a v roce 1984 nastoupil na své vůbec první místo právě do jihlavského muzea. Zde setrval do roku 1990. Poté působil v záchranné stanici pro ohrožené živočichy v Pavlově, v zoologických zahradách v Jihlavě, v Plzni a také na Kypru, naposled v jihlavském útulku pro opuštěná zvířata. Vedle toho provázel přírodovědné výpravy africkou přírodou, cestoval se společností Zoogeos Bohemia, spolupracoval při natáčení přírodovědných večerníčků i dalších filmů.

Aleš byl člověk pozitivní, činorodý, měl spoustu plánů, asi by nikoho nenapadlo, že jeho nedávná cesta do Ugandy bude tou poslední. Jsou věci, na které se nelze připravit, nelze se s nimi smířit a nelze si na ně zvyknout.

Klára Bezděčková

Na slavnostní otevření muzea 22. září 2023 přišly stovky návštěvníků (Foto: D. Oberreitrová)

Muzeum Vysočiny Jihlava

do 12. 11. 2023

Srdce a zvon

výstava je jedním z výstupů projektu „Kampanologické památky Vysočiny“

do 12. 11. 2023

Mykologie včera a dnes aneb o houbách vážně i nevázně

výstava o mykologii a muzejní mykologické sbírce připravená ve spolupráci s Mykologickým klubem Jihlava

do 26. 11. 2023

Obrázky z muzejního alba

snímky z muzejního fotografického archivu dokumentující zajímavé momenty z historie muzea

do 26. 11. 2023

Zaprášené vzpomínky aneb předměty s příběhem

výstava sbírkových a rodinných pokladů na muzejní půdě

od 30. 11. 2023
do 7. 1. 2024

Perníkové Vánoce

výstava představí tvorbu amatérských i profesionálních perníkářek nejen z Vysočiny

od 1. 12. 2023
do 28. 1. 2024

Photographia Natura 2023

20. ročník tradiční fotografické soutěže a výstavy na téma To nejkrásnější z přírody

od 14. 12. 2023
do června 2024

Keltové a Germáni na periferii

výstava představí výsledky projektu realizovaného ve spolupráci jihlavského muzea s Archeologickým ústavem AV ČR Brno a Moravským zemským muzeem

Kavárna Muzeum

do 9. 11. 2023

Pohled za zrcadlo lidskosti

výstava obrazů a automatických kolorovaných kreseb na ručním papíru Lubomíra Kerndla

od 11. 11. 2023
do 7. 1. 2023

Litografie – Martin Bouda a Martin Kos

autorská výstava litografických tisků

Hrad Roštejn

do 31. 10. 2023

Obrazy Magdaleny Křenkové

autorská výstava v prostorách hradní věže

do 31. 10. 2023

Roštejn – cesta ke kořenům

výstava představující zajímavé předměty a dokumenty, které zachycují historii hradu

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč

od 2. 12. 2023

Anděl pastýřům zvěstoval

vánoční výstava v telčském muzeu bude otevřená o adventních sobotách a nedělích

ZMĚNA
PROGRAMU
VYHRAZENA